

KOMUNIKATY

TURYSTYKA I REKREACJA W BADANIACH NAUKOWYCH WYDZIAŁU NAUK GEOGRAFICZNYCH I GEOLOGICZNYCH UAM

Alina Zajadacz, Ewa Klebba**

Zarys treści: W artykule przedstawiono w zarysie badania nad turystyką i rekreacją, które od połowy lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku były prowadzone na Wydziale Nauk Geograficznych i Geologicznych Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Omówiono w nim również dorobek naukowy pracowników Wydziału z zakresu geografii turystyki, w tym tematykę prac doktorskich. Nakreślono także współczesne problemy badawcze. Dopełnieniem artykułu jest załącznik zawierający wykaz wybranych publikacji pracowników WNGiG, które dotyczą geograficznych zagadnień turystyki i wypoczynku.

Słowa kluczowe: turystyka, rekreacja, badania z zakresu turystyki i rekreacji, geografia turystyki

1. Wprowadzenie

Przestrzenne aspekty turystyki i rekreacji od pięćdziesięciu lat stanowią przedmiot badań podejmowanych na Wydziale Nauk Geograficznych i Geologicznych Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. O zainteresowaniu geografów problematyką turystyki i wypoczynku zdecydowała niewątpliwie specyfika tych zjawisk – związanych z przemieszczaniem się człowieka w przestrzeni geograficznej, wykorzystaniem walorów środowiska geograficznego oraz uwarunkowanych czynnikami społeczno-ekonomicznymi. Ponadto szeroki, syntetyczny charakter pola badawczego geografii, plasujący tę gałąź wiedzy na pograniczu nauk przyrodniczych (geografia fizyczna – badanie środowiska przyrodniczego), humanistycznych i ekonomicznych (geografia społeczno-ekonomiczna – problemy bytowania i gospodarowania społeczeństw ludzkich). Badania z zakresu geografii turystyki były i są prowadzone zarówno

* Dr, Centrum Turystyki i Rekreacji, Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

no w Instytucie Geografii Fizycznej i Kształtowania Środowiska Przyrodniczego, jak i w Instytucie Geografii Społeczno-Ekonomicznej. Ponadto w 2000 r. na Wydziale utworzono Centrum Turystyki i Rekreacji, którego kierownikiem od momentu powstania jest Profesor Zygmunt Młynarczyk.

Zainteresowanie problematyką turystyki i rekreacji na WNGiG sięga połowy lat sześćdziesiątych XX w. Początkowo koncentrowało się ono głównie wokół oceny przydatności środowiska przyrodniczego na potrzeby turystyki i wypoczynku (analizy zasobów turystycznych, użyteczności środowiska przyrodniczego dla różnych typów zagospodarowania). Prekursorem badań nad turystyką i rekreacją w nurcie badań fizycznogeograficznych był Profesor Tadeusz Bartkowski, który w połowie lat sześćdziesiątych minionego wieku problemy turystyki i rekreacji ujmował wśród zagadnień związanych z możliwościami praktycznego wykorzystania badań fizycznogeograficznych. Syntetycznym podsumowaniem prac poświęconych ocenom środowiska geograficznego stał się podręcznik *Zastosowania geografii fizycznej* [Bartkowski 1974], w którym podkreślono, iż podstawowym zastosowaniem geografii fizycznej powinno być dokonywanie ocen środowiska geograficznego na potrzeby różnorodnej działalności gospodarczej człowieka. Zdefiniowanie kluczowych dla tej problematyki pojęć (takich jak: ocena, pole podstawowe oceny, kryteria oceny itp.) doprowadziło w do sformułowania spójnej teorii i metodyki oceny środowiska geograficznego [Bartkowski 1977].

Natomiast w nurcie badań społeczno-ekonomicznych geografia turystyki była od lat osiemdziesiątych XX w. przedmiotem zainteresowania przede wszystkim Profesora Eugeniusza Bidermana. Do poruszanych przez tego autora zagadnień należała m.in. regionalizacja turystyczna. Pojęcie i zasady wydzielenia regionu turystyczno-usługowego rozpatrywał on na tle teorii regionu ekonomicznego [Biderman 1982a]. Wiele opracowań poświęcił także czynnikom przestrzennym zagospodarowania turystycznego, jego strukturze i wykorzystaniu [Biderman 1980a, 1980b, 1981, 1982b, 1984].

Przedstawiony w tym artykule dorobek pracowników Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM w zakresie badań nad turystyką i rekreacją wykazuje, iż wykształcenie geograficzne, łączące wiedzę przyrodniczą ze społeczno-ekonomiczną, predysponuje szczególnie geografów do pełnienia roli koordynatorów kompleksowych i systemowych prac oraz badań z zakresu turystyki. Specyfika zjawiska turystyki jako przedmiotu badania inter- i multidyscyplinarnego powoduje, iż rola ta jest bardzo istotna. Umiejętność przeprowadzania syntezy danych i ocen cząstkowych dotyczących złożonego spektrum uwarunkowań i konsekwencji rozwoju turystyki jest podstawą tworzenia optymalnych, a zarazem uwzględniających wymogi zrównoważonego rozwoju planów inwestycji turystycznych oraz strategii rozwoju turystyki w różnych skalach przestrzennych.

2. Działalność naukowa pracowników WNGiG UAM z zakresu geografii turystyki

Zainteresowania badawcze przedstawicieli geografii fizycznej

Geografia turystyczna stała się istotnym przedmiotem badań T. Bartkowskiego w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. W tym okresie powstał wydany w dwóch częściach skrypt dla studentów turystyki oraz geografii *Wypisy do geografii turystycznej* [Bartkowski 1977, 1980]. Podręcznik ten stanowi uporządkowany tematycznie zbiór artykułów wielu autorów. Została w nim przedstawiona dyskusja pojęć z zakresu geografii turystycznej, w tym relacje między takimi terminami, jak: rekreacja, turystyka, wypoczynek oraz turystyka i turystyka. Omówiono definicję, zakres, strukturę oraz miejsce geografii turystycznej wśród innych nauk geograficznych. W opracowaniu tym wiele uwagi poświęcono pojęciu środowiska i jego znaczeniu dla rekreacji. Ponadto zdefiniowano pojęcie atrakcyjności turystycznej, przedstawiono metody jej oceny zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i na wybranych przykładach z uwzględnieniem zjawiska sezonowości. Przedstawione zostały także metody oceny pojemności i chłonności rekreacyjnej. Oddzielną grupę tematyczną stanowiły teksty dotyczące miast, ich funkcji turystycznych jako przedmiotu badań geografii turystycznej, ze szczególnym uwzględnieniem układu przestrzennego tych funkcji. Podręcznik ten zawiera także wytyczne dotyczące zagospodarowania turystycznego, prezentuje zasady wprowadzania infrastruktury turystycznej w zależności od typu krajobrazu i walorów turystycznych oraz natężenia ruchu turystycznego (rejony punktowe, pasmowe, terytorialne). Ostatnia część poświęcona jest zagadnieniom ochrony przyrody i krajobrazu, jej znaczeniu dla kształtowania przestrzeni o funkcjach rekreacyjnych.

W latach osiemdziesiątych XX w. w pracach T. Bartkowskiego stało się widoczne przekonanie o konieczności ujmowania otaczającej człowieka przyrody w sposób nie tylko holistyczny, ale i interdyscyplinarny. Podejście to ma istotne znaczenie w badaniach tak złożonego przedmiotu, jakim jest turystyka. Odzwierciedleniem tych poglądów jest opracowanie o interdyscyplinarnym charakterze pt. *Kształtowanie i ochrona środowiska człowieka* [Bartkowski 1991], w którym oddzielne rozdziały poświęcono problematyce turystyki i rekreacji. Dokonano w nim syntezy poglądów na temat definicji rekreacji, kształtowania infrastruktury obsługi rekreacji w mieście i strefie podmiejskiej (rekreacja po pracy i sobotnio-niedzielna) oraz relacji: turystyka a środowisko, turystyka a problem ochrony krajobrazu.

Na poszukiwaniu metod oceny środowiska geograficznego dla celów turystyki koncentrowały się także zainteresowania naukowe Profesora Andrzeja

Marsza [1965a, 1965b, 1968, 1970], który w pracach z lat siedemdziesiątych XX w. podjął próbę udoskonalenia technik obliczania chłonności i pojemności rekreacyjnej. W opracowaniu pt. *Metoda obliczania pojemności rekreacyjnej ośrodków wypoczynkowych na niżu* [Marsz 1972] przedstawiono procesy degradacji środowiska zachodzące w efekcie rekreacyjnego użytkowania terenu. Podjęto także próbę identyfikacji elementów środowiska geograficznego, które wpływają na określenie naturalnej pojemności rekreacyjnej obszaru i ustalenia modelu ich zależności. W analizach uwzględniono związek między zagospodarowaniem turystycznym a pojemnością rekreacyjną terenu. W części aplikacyjnej pracy przedstawiono przykład obliczania pojemności rekreacyjnej planowanego ośrodka turystycznego z uwzględnieniem takich cech jego otoczenia, jak: odporność runa na deptanie, nachylenie terenu oraz właściwości mechaniczne gruntu.

Kontynuację badań z zakresu metodyki ocen środowiska przyrodniczego na potrzeby rozwoju różnych funkcji gospodarczych (w tym turystyki i wypoczynku) stanowią prace Profesor Daniela Sołowiej. Autorka ta w nurcie badań geografii fizycznej kompleksowej poruszała problematykę geografii turystyki, a także geoekologii turystyki i wypoczynku. Wiele uwagi poświęciła teorii terytorialnych systemów rekreacyjnych oraz identyfikacji konfliktów: człowiek – środowisko przyrodnicze.

W podręczniku dla studentów kierunku geografia pt. *Podstawy metodyki oceny środowiska przyrodniczego człowieka* [Sołowiej 1986, 1992a] omówiono m.in. metody oceny przydatności rekreacyjnej środowiska naturalnego, z uwzględnieniem różnych skal opracowania. W skrypcie tym oraz w innych pracach z lat osiemdziesiątych XX w. [Sołowiej 1980, 1981] analizie poddano także cechy przyrodnicze, które mogą stanowić bariery dla rozwoju funkcji rekreacyjnej. Za cenny wkład tych publikacji w rozwój metod oceny naturalnego potencjału rekreacyjnego należy uznać podkreślanie konieczności uwzględniania w tym procesie danych o jakości (stanie) środowiska przyrodniczego. Natomiast w metodyce obliczania chłonności rekreacyjnej zwrócono uwagę na różny stopień agresywności form wypoczynku, który – obok odporności środowiska na degradację – determinuje wartość tego wskaźnika.

Jednym z głównych celów pracy habilitacyjnej pt. *Weryfikacja ocen integralnych atrakcyjności środowiska przyrodniczego człowieka w wybranych systemach rekreacyjnych* [Sołowiej 1992b] było ukazanie konieczności „humanizacji” nastawienia badawczego. Jako przykład takiego podejścia podano uwzględnianie różnorodności potrzeb człowieka i znaczenie, jakie niesie ze sobą ich znajomość dla planowania przestrzennego, w tym także na potrzeby rekreacji. Z uwagi na fakt, iż „ocena środowiska przyrodniczego dla rekreacji jest bardzo złożona i wieloaspektowa” [op. cit.] wprowadzono pojęcie oceny integralnej. Głównym problemem badawczym rozprawy była „konfrontacja, a przez to także wery-

fikacja oceny integralnej – między innymi z: nowymi danymi dotyczącymi np. stopnia degradacji środowiska przyrodniczego, percepcją miejsc dla rekreacji przez osoby planujące wypoczynek, jak i osoby wypoczywające, z potrzebami rekreacyjnymi itd.” [op. cit.]. Praca ujawnia krytyczne podejście badaczki do metodyki oceny atrakcyjności środowiska przyrodniczego dla rekreacji, zawiera także uzasadnienie większej rangi metody ograniczeń (barier), traktowanej jako metoda konkurencyjna w stosunku do metody oceny atrakcyjności, a także wykazanie zasadności kartowania sozologicznego jako podstawy weryfikacji tej oceny. Do metodycznego novum należy fakt, iż „zaproponowany sposób rozwiązywania problemu jest efektem analizy poglądów na problemy rekreacji zarówno badacza (teoretyka), jak i centralnego obiektu każdego systemu rekreacyjnego, którym może być stały mieszkaniac systemu planujący wypoczynek, jak i rekreant właściwy” [op. cit.].

Humanizacja nastawienia badawczego widoczna jest w wielu opracowaniach D. Sołowiej z lat dziewięćdziesiątych XX w. To podejście ujawnia się w pracach prezentujących m.in. typologię zajęć rekreacyjnych w cyklu urlopowym [Sołowiej 1992b], przyczyny braku komfortu wypoczynku [Sołowiej 1993], wykorzystanie przestrzeni rekreacyjnej [Sołowiej, Brzóska, Krawczyk 1995] czy tworzenie modeli zagospodarowania turystycznego z zastosowaniem zasady strefowania [Sołowiej 1996]. Oddzielny problem badawczy stanowiło poszukiwanie metod symulacji zagospodarowania rekreacyjnego z uwzględnieniem chłonności rekreacyjnej oraz kierunków rozpraszania się rekreantów [Sołowiej, Brzóska, Krawczyk 1996].

W latach 1993–1997 D. Sołowiej realizowała projekt badawczy dotyczący wykorzystania czasu wolnego oraz przyczyn dyskomfortu wypoczynku Wielkopolan. Badania ankietowe przeprowadzono w ponad 50 miastach. Opracowano modele wykorzystania czasu wolnego, przeprowadzono delimitację obszarów atrakcyjnych dla rekreacji, a w konsekwencji – wydzielono na terenie Wielkopolski systemy i kompleksy turystyczno-rekreacyjne. Podsumowaniem tych badań miała być przygotowywana do druku publikacja pt. *Systemy rekreacyjne Wielkopolski na tle wykorzystania gospodarczego regionu* [Bródka, Macias, Zajadacz 2005].

Kolejne projekty badawcze D. Sołowiej to prace pod kierunkiem B. Gruchmana i J. Paryska, w których przedmiotem zainteresowania były możliwości rozwoju turystyki w byłym województwie gorzowskim (1994–1997) oraz kierowanie grupą syntezy w interdyscyplinarnym polsko-niemieckim projekcie WWF (World Wild Found for Nature) *Zielona Wstęga Odra – Nysa. Koncepcja aktywnej ochrony przyrody*. Efektem ostatnich badań było obszerne opracowanie wraz z zestawem map tematycznych [Sołowiej, Błoszyk 1999]. Jeden z rozdziałów tej pracy został poświęcony *Koncepcji rozwoju turystyki proekologicznej – nieagresywnej wobec środowiska przyrodniczego* (Pietrzak, Sołowiej 1999).

D. Sołowiej od 1999 r. do przedwczesnej śmierci kierowała Zakładem Przyrodniczych Podstaw Planowania Przestrzennego i Turystyki w Instytucie Geografii Fizycznej i Kształtowania Środowiska Przyrodniczego UAM. Pod Jej kierunkiem realizowano cztery przewody doktorskie poruszające problematykę turystyczną [A. Zajadacz, S. Bródka, B. Bożętka, I. Miedzińska].

Nastawienie humanistyczne w badaniach nad potencjałem turystycznym miejscowości i regionów oraz w poszukiwaniach metodycznych dotyczących procesu oceny przestrzeni turystycznej pod kątem potrzeb różnych typów turystów ujawnia się również w pracach A. Zajadacz. Przedmiotem prowadzonych badań był tu przede wszystkim potencjał turystyczny miast, jego struktura i możliwości wymiernego rangowania, a także preferencje turystyczne oraz źródła dyskomfortu wypoczynku [Zajadacz 2004]. W dalszych badaniach nad przestrzennymi aspektami czasu wolnego poruszono m.in. problemy potrzeb i preferencji turystycznych, w tym także potrzeb specjalnych (wynikających z niepełnosprawności).

Zainteresowania naukowe S. Bródki skupiają się natomiast na teorii i metodologii geografii turystyki i rekreacji, a szczególnie na opracowaniu modelu kompleksowych badań nad przestrzenią rekreacyjną – jej strukturą, jakością i funkcją. W wielu publikacjach poruszano problematykę postrzegania oraz wartościowania obszarów i obiektów turystyczno-rekreacyjnych, a także dokonywano oceny ich znaczenia dla kształtowania warunków życia i wypoczynku. Przedmiotem badań czyniono także analizę zmian zachodzących w miastach o funkcjach turystycznych w okresie transformacji ustrojowych w Polsce [Bródka 2004].

Zainteresowania badawcze I. Potockiej koncentrują się na koncepcji przestrzeni w geografii turystyki, a w szczególności na czynnikach warunkujących zróżnicowanie przestrzeni turystycznej na obszarach pojeziernych, z uwzględnieniem wpływu dużych miast na jej strukturę, czyli na teorii regionów metropolitalnych i peryferyjnych. Istotne miejsce w podejmowanych badaniach zajmuje metodologia oceny atrakcyjności turystycznej obszaru dla osób podejmujących różne rodzaje aktywności turystycznej. Przedmiotem badań jest także ocena wpływu warunków pogodowych na wielkość i formy ruchu turystycznego.

Zainteresowania badawcze przedstawicieli geografii społeczno-ekonomicznej

W geografii społeczno-ekonomicznej istotne znaczenie dla tematyki związanej z geografiami turystyki mają prace E. Bidermana. Prace te poruszają problematykę zagospodarowania turystycznego Wielkopolski [Biderman 1980a, 1981, 1982b, 1984]. Autor ten przeprowadzał szczegółowe analizy dotyczące struktury przestrzennej i funkcjonowania podmiejskich

obszarów rekreacyjnych [Biderman 1980b, 1981], a także teoretycznych podstaw zasad wydzielenia regionu turystyczno-usługowego [Biderman 1982a].

Zbliżoną problematykę, szczególnie w odniesieniu do ocen zagospodarowania turystycznego i ruchu turystycznego oraz ocen świadomości turystów i mieszkańców miejscowości turystycznych prezentują prace T. Kaczmarka i U. Kaczmarek [T. Kaczmarek 1989, 1990; T. Kaczmarek, W. Budner 1986; T. Kaczmarek, U. Kaczmarek 1991; T. Kaczmarek, U. Kaczmarek, K. Wiśniewska 1992]; analizom poddawana jest także rola turystyki w strukturze gospodarczej obszarów wiejskich [T. Kaczmarek, U. Kaczmarek 2002].

W badaniach D. Matuszewskiej [Matuszewska 2000a, 2000b, 2000c, 2002, 2003, 2004] rozpatrywane są społeczne i ekonomiczne uwarunkowania rozwoju turystyki na obszarach przyrodniczo cennych, prawnie chronionych. Oddzielne problemy badawcze to turystyka w gospodarce przestrzennej jednostek lokalnych (ocena warunków wyjściowych oraz elementów zagospodarowania turystycznego oraz ich zmian ilościowych i jakościowych), ponadto turystyka i rekreacja w przestrzeni miejskiej (społeczne i ekonomiczne uwarunkowania funkcjonowania miejskich przestrzeni turystycznych i ich społeczna percepcja).

3. Prace doktorskie

W okresie 2001–2008 na WNGiG obroniono osiem prac doktorskich poruszających problematykę geografii turystyki.

Dysertacja A. Zajadacz [2001] pt. *Potencjał turystyczny wybranych miast Sudetów Zachodnich* (prom. D. Sołowiej, L. Kozacki; rec. A. Krzymowska-Kostrowicka, A. Rapacz) stanowiła próbę opracowania metody umożliwiającej wymierne rangowanie potencjałów turystycznych miast z uwzględnieniem zarówno ich cech ilościowych, jak i jakościowych. Na „poligon” badawczy wybrano sześć miast o funkcji turystycznej, położonych w Sudetach Zachodnich. Dążono do określenia ich potencjału turystycznego oraz wykazania w sposób wymierny pozycji każdego miasta na tle pozostałych ze względu na predyspozycje do rozwoju różnych form turystyki. Praca miała aspekt metodyczny (adaptacja do warunków polskich metody C. Bellinger i jej modyfikacja poprzez wprowadzenie oceny integralnej potencjału turystycznego), poznawczy (rozpoznanie m.in. struktury potencjałów turystycznych, ich słabych i mocnych stron, struktury i dynamiki ruchu turystycznego badanych miast), a także praktyczny (opracowana metoda jest skutecznym narzędziem sporządzania strategii rozwoju turystyki w małych i średnich miastach).

W pracy D. Matuszewskiej [2002] *Funkcje turystyczne i konflikty w wybranych parkach narodowych Polski północno-zachodniej* (prom. E. Biderman; rec. W. Maik, L. Kozacki) celem był opis oraz wyjaśnienie, w jaki sposób w specyficznych systemach rekreacyjnych, jakie tworzą wybrane parki narodowe Polski Północno-Zachodniej powstają, przebiegają i mogą być rozwiązywane sytuacje konfliktowe przy szczególnym uwzględnieniu społecznych aspektów kształtowania oraz następstw rozwoju funkcji turystycznych na tego typu obszarach. W rozprawie doktorskiej zostały rozwiązane następujące problemy badawcze: (1) identyfikacja czynników determinujących atrakcyjność parków narodowych oraz ich otoczenia jako miejsc wypoczynku, (2) określenie stopnia rozwoju funkcji turystycznych w granicach parku oraz w ich otoczeniu, (3) identyfikacja przedmiotu konfliktów w zakresie turystycznego użytkowania parków narodowych oraz określenie zachowań człowieka jako podmiotu określonych kategorii konfliktów, (4) określenie roli relacji przestrzennych w generowaniu konfliktów oraz (5) ocena dotychczasowych programów przeciwdziałania sytuacjom konfliktowym i wskazanie kierunków rozwoju funkcji turystycznych parków narodowych i ich otoczenia w przyszłości. Analizą objęto Woliński, Słowiński i Wielkopolski Park Narodowy (dane za lata 1989–1999). W pracy przyjęto także cel praktyczny, polegający na wskazaniu potencjalnych kierunków ograniczania lub likwidacji zidentyfikowanych sytuacji konfliktowych oraz na sformułowaniu perspektywicznych założeń na potrzeby planowania rozwoju turystyki w badanych parkach narodowych i ich otoczeniu. Wyniki badań mogą zostać wykorzystane w procesie formułowania założeń planistycznych lub weryfikacji obowiązujących planów ochrony parków narodowych.

S. Bródka [2002] w pracy doktorskiej pt. *Zmiany przestrzeni rekreacyjnej wybranych miast województwa wielkopolskiego w latach 1975–1997* (prom. D. Sołowiej, L. Kozacki; rec. A. Krzymowska-Kostrowicka, M. Pietrzak) przedstawiła wyniki kompleksowych badań nad przestrzenią rekreacyjną miasta, jej strukturą i funkcją. Poruszyła również zagadnienia, w jaki sposób mieszkańcy miast i turyści postrzegają i wartościują obszary oraz obiekty rekreacyjne, a także jakie znaczenie mają one dla kształtowania właściwych warunków wypoczynku w mieście.

W pracy I. Potockiej [2008] pt. *Zróżnicowanie przestrzeni turystycznej Rynien Jezior Kórnicko-Zaniemyskich i Jezior Pszczewskich* (prom. Z. Młynarczyk; rec. S. Liszewski, L. Kozacki) podjęto następujące zadania badawcze: (1) zdefiniowanie determinantów rozwoju przestrzeni turystycznej na obszarach pojeziernych, (2) określenie zróżnicowania przestrzeni i atrakcyjności turystycznej w obrębie i pomiędzy obszarami, (3) zdefiniowanie zależności między atrakcyjnością turystyczną a stopniem rozwoju prze-

strzeni turystycznej, (4) określenie wpływu aglomeracji miejskiej na rozwój przestrzeni turystycznej, (5) identyfikację obszarów optymalnych dla rozwoju różnych form turystyki. Analizą objęto Rynnę Jezior Kórnicko-Zaniemyskich, położoną w strefie podmiejskiej Poznania oraz Rynnę Jezior Pszczewskich, zlokalizowaną na pograniczu województw wielkopolskiego i lubuskiego, w oddaleniu od dużych ośrodków miejskich. Badania terenowe obejmowały między innymi inwentaryzację i ocenę elementów środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz ankiety (przeprowadzone wśród turystów w latach 2002–2003).

Ponadto na WNGiG UAM przewody doktorskie dotyczące zagadnień turystycznych ukończyli:

- B. Bożętka (2002) *Parki i ogrody historyczne w krajobrazie województwa wielkopolskiego* (prom. L. Kozacki).
- I. Miedzińska (2003) *Systemy turystyczno-rekreacyjne Pojezierza lubuskiego* (prom. M. Pietrzak).
- M. Awedykt (2005) *Pozaeuropejska turystyka poznawcza mieszkańców Polski po roku 1989* (prom. J. Parysek).
- S. Piechota (2006) *Percepcja krajobrazu rekreacyjnego Pszczewskiego Parku Krajobrazowego* (prom. M. Pietrzak).

W Centrum Turystyki i Rekreacji pod kierunkiem Profesora Z. Młynarczyka w trakcie realizacji jest pięć kolejnych przewodów doktorskich z zakresu turystyki. Problematyka prac dotyczy m.in. potencjału turystycznego wybranych jezior i stref pojezierzy, geoturystyki, turystyki industrialnej oraz uwarunkowań i konsekwencji rozwoju narciarstwa wodnego.

Liczba ukończonych przewodów doktorskich – mimo trudności w uzyskaniu tytułów i stopni naukowych na podstawie badań nad turystyką i rekreacją, wynikających z braku dyscypliny badań, jaką mogłyby stanowić „nauki o turystyce” – świadczy o dużym zainteresowaniu młodych badaczy tą gałęzią wiedzy, a także o znaczeniu tej problematyki badawczej dla WNGiG. Fakt ten ma istotne znaczenie, jeśli się weźmie pod uwagę obserwowany wzrost popularności studiów na kierunku turystyka i rekreacja oraz konieczność spełnienia wymogów kadrowych, które dotyczą nauczycieli akademickich specjalizujących się w badaniach nad turystyką.

4. Działalność naukowa Centrum Turystyki i Rekreacji

Głównym przedmiotem badań podejmowanych w Centrum Turystyki i Rekreacji UAM jest przestrzeń wykorzystywana przez człowieka w czasie wolnym. Natomiast problemy badawcze dotyczą analizy interakcji, jakie zachodzą między przyrodą, turystyką i gospodarką. Ważnym zadaniem jest po-

szukiwanie nowych w warunkach gospodarki rynkowej i optymalnych metod oceny zarówno przydatności, jak i atrakcyjności środowiska geograficznego dla wypoczynku (z uwzględnieniem dopuszczalnych granic obciążenia przyrody ruchem turystycznym). Testowane i weryfikowane są metody badawcze, które umożliwiają kompleksową ocenę uwarunkowań rozwoju różnych form turystyki, w tym metody wielowymiarowej analizy porównawczej. Techniki te stanowią podstawowe narzędzie do przeprowadzania syntezy wyników badań szczegółowych dotyczących istotnych składowych (przyrodniczych, społecznych, kulturowych, ekonomicznych), które decydują o rozwoju turystyki. Umożliwiają przejście od diagnozy walorów i stanu środowiska geograficznego do strategii jego wykorzystania i zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego z uwzględnieniem zasad zrównoważonego rozwoju. Lokalizacja ośrodka badań w Poznaniu powoduje, iż głównym obszarem badań jest region Wielkopolski, w tym szczególnie Pojezierze Wielkopolskie. Dostrzeganie szerokiego spektrum uwarunkowań rozwoju turystyki, w tym problemów osób o specjalnych potrzebach (niepełnosprawnych), skłania natomiast do podejmowania badań nad lepszym dostosowaniem przestrzeni i oferty turystycznej do wymagań tej grupy.

Prace w strefie Pojezierza Wielkopolskiego

Analiza ruchu turystycznego przeprowadzona przez Z. Młynarczyka w dorzeczu Obry wykazała problem radykalnego zmniejszenia liczby turystów i „wygasania” funkcji turystycznej popularnych w latach siedemdziesiątych XX w. miejscowości wypoczynkowych (m.in. Wolsztyna, Zbąszyń, Trzciela). Prawdopodobną przyczyną tych zmian jest zanieczyszczenie jezior oraz występowanie sinic, które w okresie letnim ograniczają możliwość korzystania z kąpielisk. Aktualnie prowadzone są badania – także w ramach przewodów doktorskich (pod kierunkiem Z. Młynarczyka) – nad stanem jezior w dolinie Obry oraz perspektywami ich turystycznego wykorzystania. Wyniki badań mogą stanowić podstawę opracowania renaturyzacji rzeki Obry wraz z istniejącymi w dorzeczu jeziorami. Posłużą również m.in. do przygotowania projektu budowy wyciągu narciarskiego na Jeziorze Zbąszyńskim. Już dziś wiadomo, że skutkiem eksploatacji wyciągu narciarskiego na jeziorze Necko jest dotlenienie i polepszenie jakości jego wód (trafne w tym przypadku będzie porównanie jeziora do akwarium, do którego – aby zachować czystość wody – dostarcza się powietrza). Infrastruktura tego typu stanowi zatem jeden z niewielu przykładów urządzeń rekreacyjnych poprawiających czystość wód [Młynarczyk, Piotrowski 2008].

Prace kompleksowe

Przykładem prac o charakterze interdyscyplinarnym jest zespołowy projekt pt. *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki* realizowany w latach 2005–2008. Główną ideą podjętych działań była chęć nawiązania współpracy z szerokim gronem specjalistów – zarówno naukowców, jak i praktyków – zaangażowanych w rozpatrywanie uwarunkowań oraz sporządzanie planów rozwoju turystyki. W pracach uczestniczyli przedstawiciele nauk przyrodniczych (w tym specjaliści z dziedziny geomorfologii, hydrologii, limnologii, klimatologii, gleboznawstwa, biogeografii, biologii, leśnictwa, rolnictwa, ekologii krajobrazu), humanistycznych (socjologii, pedagogiki, historii sztuki), geografii społeczno-ekonomicznej, ekonomii, kultury fizycznej oraz architektury. Nadrzędnym celem opracowania było zgromadzenie i usystematyzowanie wiedzy na temat metod stosowanych w sekwencji działań: od rozpoznania uwarunkowań rozwoju turystyki po sporządzenie strategii jej rozwoju. Za obszar służący prezentacji wyników badań, uzyskanych z zastosowaniem różnych metod, przyjęto gminę Zbąszyń. Efektem prac jest trzypięciotomowe opracowanie [praca zbiorowa pod red. Z. Młynarczyka i A. Zajadacz 2008], w którego strukturze wyodrębniono część teoretyczno-metodyczną oraz „ilustracyjną” (prezentacja wyników uzyskanych z zastosowaniem wybranych metod na badanym obszarze).

Tom pierwszy poświęcono metodom oceny przyrodniczych zasobów turystycznych. Omówiono w nim zasoby naturalne, w tym rzadko uwzględniane w opracowaniach geograficznych zasoby świata zwierzęcego (pod kątem wędkarstwa, obserwacji awifauny) oraz możliwości wykorzystania turystycznego obszarów mokradłowych. Przedstawiono także wybrane metody badań stosowane do oceny oddziaływania wybranych form turystyki na środowisko przyrodnicze.

Tom drugi obejmuje zagadnienia dotyczące zasobów: (1) historycznych i społeczno-kulturowych, (2) społeczno-ekonomicznych oraz (3) infrastrukturalnych. W odrębnym rozdziale rozpatrzono skutki rozwoju turystyki obserwowane w środowisku społecznym. Rozważania nad zasobami turystycznymi zarówno przyrodniczymi, jak i antropogenicznymi zamykają rozdziały dotyczące oceny atrakcyjności turystycznej krajobrazu w ujęciu kulturowym oraz multisensorycznym. Następnie przedstawiono problemy związane z analizą ruchu turystycznego (z perspektywy socjologicznej, psychologiczno-pedagogicznej, geograficznej i statystycznej).

Tom trzeci przedstawia sposoby identyfikacji atrakcji i walorów turystycznych. Poświęcony jest omówieniu metod: (1) kompleksowej oceny potencjału turystycznego, (2) sporządzania bilansu opłacalności inwestycji turystycz-

nych na wybranym terenie oraz (3) opracowania planów rozwoju turystyki z respektowaniem zasad zrównoważonego rozwoju. Ukazuje także problemy związane z realizacją koncepcji zrównoważonego rozwoju turystyki w gminie i regionie, w tym rolę samorządu terytorialnego w przygotowaniu i realizacji projektów inwestycyjnych; możliwości wykorzystania środków Unii Europejskiej przez władze lokalne dla rozwoju turystyki oraz zasady zarządzania kompleksowym produktem turystycznym.

Prace dotyczące przystosowania przestrzeni turystycznej dla osób o specjalnych potrzebach

Turystyka osób niepełnosprawnych, a zwłaszcza niesłyszących jest przedmiotem zainteresowania od 2002 r. A. Zajadacz. Autorka przeprowadziła w skali Polski (2007 r.) badania wśród osób posługujących się językiem migowym. Plonem prac będzie raport przedstawiający problemy turystyki tej grupy społeczeństwa. Wyniki badań stanowią podstawę do opracowania multimedialnego systemu informacji turystycznej adresowanego do osób niesłyszących. Prace nad pilotażowymi programami – turystycznymi przewodnikami multimedialnymi, użytecznymi w warunkach stacjonarnych (program SITex) i terenowych (program SITur), są zaplanowane na lata 2008–2010 w ramach grantu pt. *Możliwości aktywizacji turystyki osób niesłyszących poprzez wykorzystanie multimedialnego systemu informacji turystycznej SIT*.

Dla ułatwienia porozumiewania się z grupą turystów niesłyszących opracowano multimedialny podręcznik do nauki języka migowego, który uwzględnia słownictwo turystyczno-krajoznawcze [Młynarczyk, Jasiewicz, Kopańska 2003]. Podręcznik ten znajduje zastosowanie m.in. na zajęciach fakultatywnych z języka migowego, prowadzonych dla studentów turystyki i rekreacji UAM.

Pracownicy CTiR wraz ze studentami kierunku turystyka i rekreacja działającymi w Studenckim Kole Naukowym są zaangażowani także w realizację ogólnopolskiego projektu „turystyka dla wszystkich” koordynowanego przez Zarząd Główny PTTK. Celem projektu jest upowszechnienie wśród osób niepełnosprawnych aktywnych form spędzania wolnego czasu poprzez turystykę i krajoznawstwo. Pod kierunkiem A. Zajadacz i K. Piotrowskiego przeprowadzono (maj – wrzesień 2008 r.) inwentaryzację obiektów turystycznych w Wielkopolsce pod kątem ich dostępności dla osób o specjalnych potrzebach.

5. Podsumowanie

Turystyka jako zjawisko przestrzenne jest nierozzerwalnie związana ze środowiskiem geograficznym, co warunkuje tak bogaty wkład geografów w badania nad jej cechami i zróżnicowaniem w czasie oraz przestrzeni. Wykaz wybranych publikacji pracowników WNGiG UAM zamieszczono w załączniku. Analiza przedstawionego dorobku z zakresu badań nad turystyką i rekreacją pozwala stwierdzić, że:

- jako pierwsi podjęli je przedstawiciele geografii fizycznej, następnie geografii społeczno-ekonomicznej;
- niezmiennie, od pół wieku, kontynuowany jest nurt badań dotyczących oceny przydatności i atrakcyjności środowiska geograficznego na potrzeby różnych form turystyki; doskonalone są metody kompleksowej oceny zasobów turystycznych oraz analizy porównawczej potencjału turystycznego miejscowości i regionów, kontynuowane są także badania nad wpływem turystyki na środowisko przyrodnicze;
- lokalizacja Poznania miała i ma niewątpliwie wpływ na podjęcie licznych badań nad przydatnością jezior na potrzeby turystyki i wypoczynku, w tym także nad sposobami ich rekultywacji poprzez wprowadzenie odpowiednich urządzeń rekreacyjnych;
- badania nad przyrodniczymi i społeczno-ekonomicznymi uwarunkowaniami rozwoju turystyki łączą się ściśle z zagadnieniami gospodarki przestrzennej – właściwego planowania zarówno charakteru, jak i lokalizacji urządzeń turystycznych i sportowo-rekreacyjnych;
- liczne badania dotyczące potrzeb i preferencji turystycznych, stopnia komfortu czy źródeł dyskomfortu wypoczynku dotyczyły człowieka „standardowego” (w pełni sił fizycznych i psychicznych);
- współcześnie pole badawcze geografii turystyki poszerzane jest o problemy dotyczące przystosowania przestrzeni turystycznej dla osób o specjalnych potrzebach (wynikających z niepełnosprawności);
- wśród sposobów ujmowania problemów badawczych dominowało i nadal jest wiodące podejście neopozytywistyczne, od lat dziewięćdziesiątych minionego wieku zaznacza się jednak coraz większy udział prac prezentujących podejście humanistyczne oraz behawioralne.

Na podkreślenie zasługuje fakt dużego wkładu przedstawicieli WNGiG w badania nad przyrodniczymi uwarunkowaniami i konsekwencjami rozwoju turystyki, stanowiącymi ciągle aktualny i istotny przedmiot badań, pomimo obserwowanych w geografii turystyki coraz popularniejszych tendencji do postrzegania turystyki jako zjawiska w głównej mierze społecznego i ekonomicznego.

Piśmiennictwo

- Bartkowski T.** (1974) *Zastosowania geografii fizycznej*, PWN, Warszawa – Poznań.
- Bartkowski T.** (1977) *Metody badań geografii fizycznej*, PWN, Warszawa – Poznań.
- Bartkowski T.** (1977) *Wypisy do geografii turystycznej*, cz. I, Monografie, Podręczniki, Skrypty, AWF w Poznaniu, seria 111, Poznań.
- Bartkowski T.** (1980) *Wypisy do geografii turystycznej*, cz. II, Monografie, Podręczniki, Skrypty, AWF w Poznaniu, seria 111, Poznań.
- Bartkowski T.** (1991) *Kształtowanie i ochrona środowiska człowieka*, wydanie piąte, zmienione, PWN, Warszawa.
- Biderman E.** (1980a) *Struktura zagospodarowania turystycznego województwa leszczyńskiego*, Rocznik Leszczyński, z. 4, Poznań, s. 9–36.
- Biderman E.** (1980b) *Struktura przestrzenna i funkcjonalna podmiejskich obszarów rekreacyjnych* [w:] *Zasady kształtowania podmiejskich obszarów rekreacyjnych*, Wydawnictwo AWF, Seria Monografie, nr 146, Poznań, s. 29–49.
- Biderman E.** (1981) *Struktura i wykorzystanie bazy noclegowej w obiektach turystycznych i wczasowo-wypoczynkowych województwa poznańskiego*, Kronika Wielkopolski, nr 1, PWN, s. 76–94.
- Biderman E.** (1982a) *Teoretyczne problemy regionu ekonomicznego a pojęcie i zasady wydzielania regionu turystyczno-usługowego* [w:] *Problemy regionalizacji turystycznej*, AWF, seria: Skrypty, nr 201.
- Biderman E.** (1982b) *Wykorzystanie bazy noclegowej w obiektach turystycznych i wczasowo-wypoczynkowych województwa konińskiego*, Rocznik Koniński, t. 10, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań, s. 229–244.
- Biderman E.** (1984) *Przyrodnicze walory rekreacyjne i turystyczna baza noclegowa województwa pilskiego*, Kronika Wielkopolski, nr 1, PWN, Poznań, s. 52–76.
- Bródka S.** (2004) *Zmiany przestrzeni rekreacyjnej wybranych miast województwa wielkopolskiego w latach 1975–1997*, Wydawnictwo Poznańskie Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań, s. 139.
- Bródka S., Macias A., Zajadacz A.** (2005) *Działalność naukowo-dydaktyczna prof. UAM dr hab. Daniela Sołowiej (w piątą rocznicę śmierci)* [w:] *Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią*, Seria A – Geografia Fizyczna, t. 56, Poznań, s. 15–36.
- Kaczmarek T.** (1989) *Zagospodarowanie turystyczne i ruch turystyczny* [w:] A. Kostrzewski, red., *Środowisko przyrodnicze i przestrzenna struktura społeczno-ekonomiczna miasta i gminy Międzyzdroje*, UAM, Poznań, s. 97–107.

- Kaczmarek T.** (1990) *Postawy mieszkańców wobec turystyki na przykładzie wsi letniskowej Lubasz*, Sprawozdania PTPN, nr 107 [za 1988 r.], Poznań, s. 52–55.
- Kaczmarek T., Budner W.** (1986) *Wielkość struktura i wykorzystanie bazy noclegowej w wybranych miejscowościach wokół Wolińskiego Parku Narodowego* [w:] A. Kostrzewski, red., *Woliński Park Narodowy*. Monografia Geograficzna, UAM, Poznań.
- Kaczmarek T., Kaczmarek U.** (1991) *Problemy rozwoju turystyki w przygranicznych obszarach południowej Serbii na przykładzie gminy Surdulica*, Sprawozdania PTPN, nr 108, Poznań.
- Kaczmarek T., Kaczmarek U.** (2002) *Turystyka w strukturze gospodarczej obszarów wiejskich*, Zeszyty Naukowe, nr 2, Wyższa Pomorska Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Bydgoszczy, s. 91–100.
- Kaczmarek T., Kaczmarek U., Wiśniewska K.** (1992) *Wielkopolski Park Narodowy w świadomości turystów* [w:] A. Kostrzewski, red., *Morena: prace Wielkopolskiego Parku Narodowego*, z. 1, Poznań – Puszczykowo, s. 109–128.
- Marsz A.** (1965a) *Koncepcja mapy ogólnej oceny terenu dla potrzeb turystyki i wypoczynku*. Sprawozdania PTPN za III i IV kwartał, nr 2 (74), Poznań.
- Marsz A.** (1965b) *Ocena środowiska geograficznego rynny jezior Kórnicko-Zaniemyskich dla potrzeb turystyki i wypoczynku*, Sprawozdania PZPN za III i IV kwartał 1965 r., Poznań.
- Marsz A.** (1968) *Analiza prac konkursowych pod względem treści fizjograficznej, metod oceny środowiska geograficznego dla potrzeb planowania w zakresie rekreacji i obliczania chłonności rekreacyjnej obszaru*, Konkurs Towarzystwa Urbanistów Polskich nr 8/68 (maszynopis), Poznań.
- Marsz A.** (1970) *Ocena środowiska geograficznego rynny Jezior Kórnicko-Zaniemyskich dla potrzeb turystyki i wypoczynku jako przykład wykorzystania mapy uroczysk do oceny w dużej podziale*, Zeszyty Naukowe UAM, Geografia, z. 9, Poznań.
- Marsz A.** (1972) *Metoda obliczania pojemności rekreacyjnej ośrodków wypoczynkowych na niżu*. PZPN Prace komisji Geograficzno-Geologicznej, t. XII, z. 3, Poznań, s. 72.
- Matuszewska D.** (2000a) *Aspekt społeczny w badaniach nad przestrzennym zagospodarowaniem turystycznym parków narodowych i ich otoczenia*, Wydawnictwo Parku Narodowego Gór Stołowych, nr 4, Szczelaniec, s. 221–236.
- Matuszewska D.** (2000b) *Turysta w parku narodowym – intruz czy sojusznik?*, Parki Narodowe, nr 2/2000, KZPN, Warszawa, s. 28–29.

- Matuszewska D.** (2000c) *Turystyka w Wolińskim Parku Narodowym w opiniach mieszkańców Międzyzdrojów* [w:] *Turystyka jako czynnik rozwoju regionów, miast i obszarów wiejskich*, Zeszyty Naukowe, nr 1, Wyższa Pomorska Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Bydgoszczy, s. 231–245.
- Matuszewska D.** (2002) *Ochrona przyrody i turystyka w Słowińskim Parku Narodowym w opiniach turystów i rekreantów* [w:] J. Partyka, red., *Użytkowanie turystyczne parków narodowych*, Instytut Ochrony Przyrody PAN, Ojcowski Park Narodowy, Ojców, s. 351–372.
- Matuszewska D.** (2003) *Funkcje turystyczne i konflikty w wybranych parkach narodowych Polski północno-zachodniej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 150.
- Matuszewska D.** (2004) *Ochrona przyrody i turystyka w Wielkopolskim Parku Narodowym w opiniach turystów* [w:] A. Kostrzewski, L. Kaczmarek, B. Walna, red., *Stan i przemiany środowiska Przyrodniczego Wielkopolskiego Parku Narodowego*, Wydawnictwo UAM w Poznaniu, s. 90–97.
- Młynarczyk Z., Jasiewicz J., Kopańska E.** (2003) *Kurs języka migowego dla studentów kierunku turystyka i rekreacja. Centrum Turystyki i Rekreacji*, WNGiG, UAM, Poznań (płyta CD).
- Młynarczyk Z., Piotrowski K.** (2008) *Narciarstwo wodne*, Seria: Turystyka i Rekreacja – Studia i Prace, Wyd. Naukowe Bogucki, Poznań.
- Młynarczyk Z., Zajadacz A.,** red. (2008) *Uwarunkowania i palny rozwoju turystyki. t. I Przyrodnicze zasoby turystyczne i metody ich oceny*, Seria: Turystyka i Rekreacja – Studia i Prace, Wyd. Naukowe Bogucki, Poznań.
- Pietrzak M., D. Sołowiej D.** (1999) *Koncepcja rozwoju turystyki proekologicznej – nieagresywnej wobec środowiska przyrodniczego* [w:] *Podstawy ekorozwoju „Zielonej Wstęgi Odra – Nysa”*. Polska strona projektu, Wyd. Kontekst, Poznań, s. 305–315.
- Sołowiej D.** (1981) *Ocena stopnia atrakcyjności i przydatności strefy brzegowych wybranych jezior woj. Leszczyńskiego dla rekreacji*. Materiały konferencyjne opublikowane w zbiorze pt. *Wybrane zagadnienia ochrony i kształtowania środowiska w regionie Wielkopolskim*, PTPNoZ, Oddział Wielkopolski w Poznaniu, s. 16–26.
- Sołowiej D.** (1986) *Podstawy metodyki oceny środowiska przyrodniczego człowieka*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Sołowiej D.** (1992a) *Podstawy metodyki oceny środowiska przyrodniczego człowieka*, wyd. II poszerzone, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, s. 165.
- Sołowiej D.** (1992b) *Weryfikacja ocen integralnych atrakcyjności środowiska przyrodniczego człowieka w wybranych systemach rekreacyjnych*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, s. 165.

- Sołowiej D.** (1993) *Przyczyny braku komfortu mieszkania w systemie rekreacyjnym miasta Poznania* [w:] *Ekologia krajobrazu w wybranych terytorialnych systemach rekreacyjnych*, Wyd. Krajowego Instytutu Badań Samorządowych, Poznań, s. 101–107.
- Sołowiej D.** (1996) *Idea strefowania funkcji na obszarach chronionych jako podstawa rozwiązywania konfliktów człowiek – środowisko przyrodnicze. Badania Fizjograficzne nad Polska Zachodnią*, Seria A Geogr. Fizyczna, t. 47, Poznań, s. 101–114.
- Sołowiej D., Błochyński J.**, red. (1999) *Podstawy ekorozwoju „Zielonej Wstęgi Odra – Nysa”*. Polska strona projektu. Wyd. Kontekst, Poznań, s. 343.
- Sołowiej D., Brzóska J., Krawczyk P.** (1995) *Modele rozpraszania się rekreantów jako podstawa do obliczania naturalnej chłonności rekreacyjnej Słowińskiego Parku Narodowego*. Studia z geografii fizycznej. Wyd. PTPN, Poznań, Spr. Wydz. Mat.–Przyr. nr 109 za lata 1991 – 94, cz. 1, Poznań, s. 139–144 .
- Sołowiej D., Brzóska J., Krawczyk P.** (1996) *Metoda symulacji sposobów zagospodarowania rekreacyjnego Słowińskiego Parku Narodowego jako punkt wyjścia do obliczeń naturalnej chłonności rekreacyjnej*. Bad. Fizjograficzne nad Polska Zachodnią, Seria A Geogr. Fizyczna, t. 47, Poznań, s. 17–28.
- Sołowiej D., Pasek H.** (1980) *Stopień degradacji środowiska przyrodniczego jako konieczne kryterium oceny rzeczywistych możliwości wykorzystania środowiska przyrodniczego dla potrzeb wybranych form rekreacji* [w:] *Metodologia badań w turystyce*. Monografie, skrypty, podręczniki AWF w Poznaniu, nr 129, s. 153–160.
- Zajadacz A.** (2004) *Potencjał turystyczny miast (na przykładzie wybranych miast Sudetów Zachodnich)*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 177.

**WYKAZ WYBRANYCH PUBLIKACJI PRACOWNIKÓW
WYDZIAŁU NAUK GEOGRAFICZNYCH
I GEOLOGICZNYCH UNIWERSYTETU
IM A. MICKIEWICZA, Z ZAKRESU GEOGRAFII TURYZMU
(nie uwzględnionych w piśmiennictwie)**

- Awedyk M.** (2004) *Społeczne, demograficzne i ekonomiczne uwarunkowania aktywności turystycznej mieszkańców Polski* [w:] J.J. Parysek, red., *Rozwój regionalny i lokalny w Polsce w latach 1989–2002*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 165–174.
- Biderman E.** (1986) *Walory krajoznawcze i turystyczne* [w:] S. Sierpowski, red., *Polska nad Odrą i Bałtykiem*, Wydawnictwo Instytutu Zachodniego, Poznań, s. 108–112.

- Biderman E.** (1980) *Czynniki przestrzennego zagospodarowania turystycznego województwa konińskiego*, Rocznik Koniński, t. 8, Wydawnictwo Poznań, s. 133–137.
- Biderman.E.** (1991) *Basic Research Directions of Tourist Geography of the Poznań University*, Prace Geograficzne UJ, nr 86, s. 125–127.
- Bródka S.** (1995) *System rekreacyjny miasta Międzyzdroje w świetle opinii turystów i mieszkańców miasta* [w:] A. Kostrzewski, red., *Funkcjonowanie geosystemu Wolińskiego Parku Narodowego w warunkach zmiany granic i narastającej antropopresji*, Wyd. Wolińskiego Parku Narodowego Klify, Wolin, s. 97–112.
- Bródka S.** (1997) *Ewolucja systemu rekreacyjnego Gniezna* [w:] *Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią*, t. 48, Poznań, s. 21–29.
- Bródka S.** (1999a) *Zagospodarowanie turystyczne wybranych tras komunikacyjnych* [w:] D. Sołowiej, J. Błoszyk, red., *Podstawy ekorozwoju „Zielonej Wstęgi Odra – Nysa”*, Wydawnictwo Kontekst, Poznań, s. 167–175.
- Bródka S.** (1999b) *Walory turystyczno-wypoczynkowe Wielkopolski* [w:] *Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią*, t. 50, Poznań, s. 27–44.
- Bródka S.** (1999c) *Dynamika zagospodarowania turystycznego Wielkopolski na przykładzie wybranych miast o funkcji turystycznej* [w:] M. Pietrzak, red., *Geoekologiczne podstawy badania i planowania krajobrazu rekreacyjnego*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 143–149.
- Bródka S., Kozłowska M.** (1999d) *Dynamika zagospodarowania turystycznego miast i gmin w latach 1991–1995 na przykładzie bazy noclegowej* [w:] D. Sołowiej, J. Błoszyk, red., *Podstawy ekorozwoju „Zielonej Wstęgi Odra – Nysa”*, Wydawnictwo Kontekst, Poznań, s. 158–167.
- Bródka S.** (2001) *Zmiany przestrzeni rekreacyjnej Sierakowa w latach 1975–1997* [w:] K. German, red., *Przemiany środowiska przyrodniczego Polski a jego funkcjonowanie*, Problemy Ekologii Krajobrazu t. 10, Kraków, s. 142–148.
- Bródka S.** (2003) *Atrakcyjność przestrzeni rekreacyjnej wybranych miast województwa Wielkopolskiego w opinii mieszkańców i turystów* [w:] Sowiński, Tauber, Mucha-Szajek, red., *Czas wolny, rekreacja, turystyka, hotelarstwo, żywienie*, Wydawnictwo WSHiG, Poznań, s. 228–243.
- Bródka S.** (2004) *Przestrzeń rekreacyjna jako przedmiot badań geograficznych* [w:] *Badania fizjograficzne nad Polską Zachodnią*, t. 55, Poznań, s. 35–50.
- Bródka S.** (2004) *Przestrzeń rekreacyjna. Charakterystyka oraz zakres badań*, Problemy Turystyki, z. 3–4, Instytut Turystyki PAN, Warszawa, s. 53–74.
- Bródka S.** (2004) *Zmiany przestrzeni rekreacyjnej wybranych miast województwa wielkopolskiego w latach 1975–1997*. Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań, s. 139.

- Bródka S., Markuszewska I.** (2004) *Turystyka na obszarze Wolińskiego Parku Narodowego* [w:] *Funkcjonowanie geoekosystemu Polski w warunkach zmiany klimatu i różnokierunkowej antropopresji*, Materiały XV Sympozjum ZMŚP, Międzyzdroje, s. 12–15.
- Bródka S.** (2005) *Stan świadomości ekologicznej turystów* [w:] W. Rosik, red., *Górski syndrom*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 143–155.
- Bródka S.** (2005) *Turystyka i rekreacja jako elementy jakości życia w mieście*, Problemy turystyki, z. 3 i 4, Instytut Turystyki PAN, Warszawa.
- Kacprzak E.** (2004): *Agroturystyka w województwie wielkopolskim* [w:] J.J. Parysek, red., *Rozwój regionalny i lokalny w Polsce w latach 1989–2002*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 331–345.
- Kacprzak E.** (2004) *Rozwój agroturystyki w województwie wielkopolskim w latach 1992–2003* [w:] E. Pałka, red., *Alternatywne źródła dochodów gospodarstw rolnych*, Instytut Geografii Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach, s. 51–63.
- Kaczmarek T., Borowicz U.** (1986) *Znaczenie Wolińskiego Parku Narodowego jako czynnika określającego wybór miejsca wypoczynku przez wczasowiczów. Preferowane formy penetracji Parku*, [w:] A. Kostrzewski, red., *Woliński Park Narodowy*, Monografia Geograficzna, UAM, Poznań, s. 49–53.
- Kaczmarek U., Kaczmarek T.** (1995) *Badania wyobrażeń, postaw i preferencji turystów odwiedzających obszary chronione (na przykładzie Wielkopolskiego i Wolińskiego Parku Narodowego)* [w:] *Studia z Geografii Społeczno-Ekonomicznej*, PZPN, Poznań, s. 75–78.
- Klebba E.** (1990) *Analiza rozwoju sieci obiektów turystyczno-wypoczynkowych Zakopanego w latach 1925–85*. Sprawozdania PTPN za rok 1988, Komisja Geograficzno-Geologiczna, Poznań, s. 47–51.
- Matuszewska D.** (1995) *Woliński Park Narodowy w świadomości turystów* [w:] *XXIV Ogólnopolski Zjazd Studenckich Kół Naukowych Geografów. Streszczenia referatów*, UŚ, Sosnowiec, s. 29–31.
- Matuszewska D.** (1995) *Woliński Park Narodowy w świadomości turystów* [w:] A. Kostrzewski, red., *Funkcjonowanie geoekosystemu Wolińskiego Parku Narodowego w warunkach zmiany granic Parku i narastającej antropopresji*, Klify, t. 2. Międzyzdroje, s. 113–135.
- Matuszewska D.** (1996) *Ochrona przyrody i turystyka w Sierakowskim Parku Krajobrazowym w świetle opinii turystów i rekreantów* [w:] *Przegląd Przyrodniczy*, t. VII, z. 2, Świebodzin, s. 3–22.
- Matuszewska D.** (2003) *Wybrane aspekty ochrony dóbr kultury i udostępnienia turystycznego Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach w opiniach mieszkańców Kluk* [w:] J. Partyka, red., *Ochrona dóbr kultury w parkach narodowych*, Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Krakowie, Ojcowski Park Narodowy, Ojców, s. 351–372.

- Mierzejewska L.** (1998) „Malta” – obszar rekreacyjny i atrakcja turystyczna Poznania, *Kwartalnik Geograficzny* 4(8)/98, Wydawnictwo M. Rożak, Gdańsk, s. 19–24.
- Pietrzak M., Sołowiej D.** (1997) *Wkład prof. Tadeusza Bartkowskiego w rozwój teorii i metodologii ekologii krajobrazu* [w:] *Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią*, Seria A, t. 48, Poznań, s. 105–109.
- Potocka I.** (2002) *Słownik geograficzno-turystyczny gminy Kórnik*, Instar-geo, Kórnik, s. 127.
- Potocka I., Zajadacz A. (2006) *Weather and Climate as Elements of Tourism Space with an Impact on the Demand and Forms of Tourists' Activity* [w:] *The Transformation of Tourism Spaces. Abstract book ATLAS annual conference*, Łódź, s. 49.
- Sołowiej D.** (1977) *Zdjęcie uroczysk jako punkt wyjścia do oceny kompleksowej terenu dla potrzeb rekreacji (na przykładzie okolic jeziora Komo-rze – Pojezierze Drawskie)* [w:] *Wypisy do Geografii Turystycznej*, cz. I, Poznań, s. 238–243.
- Sołowiej D.** (1979) *Stan degradacji środowiska przyrodniczego w wybranych krajobrazach Jeziora Jaroszewskiego i Jeziora Wisetka a konieczność weryfikowania kryteriów oceny dla rekreacji w skali planowania miejscowego* [w:] *Ocena atrakcyjności środowiska geograficznego dla potrzeb turystyki i rekreacji na różnych poziomach i etapach planowania. Materiały konferencji naukowej – Poznań, dnia 19 i 20 listopada 1977 r.*, AWF, Seria: Monografie, nr 116, Poznań, s. 35–56.
- Sołowiej D., Pasek H.** (1979) *Analiza struktury uroczysk strefy brzegowej Jeziora Jaroszewskiego w aspekcie ich wykorzystania rekreacyjnego* [w:] *Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią*. Seria A – Geografia Fizyczna, t. 32, Poznań, s. 63–83.
- Sołowiej D., Bródka S.** (1998) *Podział i walory przestrzeni turystyczno-rekreacyjnej Wielkopolski* [w:] *Wielkopolska. Monografia regionu*, Wydawnictwo Koziółki Poznańskie, Poznań, s. 143–175.
- Śniadek J., Zajadacz A.** (2007) *Kreowanie produktu turystycznego na przykładzie Regionu Leszczyńskiego* [w:] A. Rapacz, red., *Gospodarka turystyczna w regionie. Przedsiębiorstwo – Samorząd – Współpraca*, Akademia Ekonomiczna im Oskara Langego we Wrocławiu, s. 309–318.
- Śniadek J., Zajadacz A.** (2007) *Планирование развития туризма в польских регионах, на примере Лежцинского региона* [w:] *Научно-теоретический и практический журнал. Современный Научный Вестник*, no. 18 (26) 2007, Серия ГеогФия, Геолгия, Экология. Днепропетровск (Dnipropetrovsk), Ukraina, s. 66–78.
- Śniadek J., Zajadacz A.** (2008) *Strategia rozwoju turystyki w Regionie Leszczyńskim na lata 2007–2013*, Wyd. Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Lesznie, Leszno, s. 270.

- Zajadacz A.** (1997) *Ocena stopnia atrakcyjności systemu rekreacyjnego Jeleńiej Góry w opinii jej mieszkańców* [w:] *Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią*, Seria A – Geografia Fizyczna, t. 48, Wydawnictwo Sorus, Poznań, s. 159–171.
- Zajadacz A.** (1998) *Konzeption der Radwanderwege im grenznahen Raum zwischen Zgorzelec und Bogatynia (polnische Seite)* [w:] *Tagungsband Natur – und umweltfreundlicher Tourismus, Möglichkeiten einer nachhaltigen Entwicklung im deutsch – polnischen Grenzraum, St. Marienthal 26–27 Mai 1997*, Wyd. Lubuskiego Klubu Przyrodników, Świebodzin, s. 79–90.
- Zajadacz A.** (1999) *Komfort i dyskomfort wypoczynku w Świeradowie Zdroju w opinii mieszkańców oraz turystów* [w:] *Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią*, Seria A – Geografia Fizyczna, t. 50, Wydawnictwo Sorus, Poznań, s. 189–201.
- Zajadacz A.** (1999) *Motywy wyjazdów turystycznych na przykładzie turystów odwiedzających wybrane miasta Sudetów Zachodnich* [w:] *Geoekologiczne podstawy badania i planowania krajobrazu rekreacyjnego*, Problemy Ekologii Krajobrazu, t. 5, Wyd. Naukowe Bogucki, Poznań, s. 25–35.
- Zajadacz A.** (2001) *Przyrodnicze walory turystyczne wybranych miast Sudetów Zachodnich (próba wymiernego porównania)* [w:] *Przemiany środowiska Przyrodniczego Polski a jego funkcjonowanie*, Problemy Ekologii Krajobrazu, t. X, Wyd. Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Oficyna Wydawnicza TEXT, Kraków, s. 807–813.
- Zajadacz A.** (2001) *Analiza porównawcza przyrodniczych walorów turystycznych wybranych miast Sudetów Zachodnich* [w:] *Materiały Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej: Przemiany środowiska przyrodniczego Polski a jego funkcjonowanie*, Kraków, s. 119.
- Zajadacz A.** (2002) *Etapy rozwoju turystyki w Karkonoskim Parku Narodowym. Ruch turystyczny – zagospodarowanie – konflikty – zagrożenia* [w:] J. Partyka, red., *Użytkowanie turystyczne Parków Narodowych*, Wyd. Ojcowski Park Narodowy, Ojców, s. 247–258.
- Zajadacz A.** (2002) *Potencjał turystyczny miasta* [w:] *Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią*, Seria A – Geografia Fizyczna, t. 53, s. 165–175.
- Zajadacz A.** (2003) *Metoda analizy porównawczej potencjałów turystycznych miast* [w:] M. Pietrzak, red., *Krajobraz – Turystyka – Ekologia*, Problemy Ekologii Krajobrazu, t. 11, Wyd. Naukowe Bogucki, Poznań, s. 203–216.
- Zajadacz A.** (2005) *Bariery ograniczające udział w turystyce osobom z uszkodzonym słuchem* [w:] *Roczniki Naukowe Miscellanea*, Seria A, t. III, nr 3, Wyd. PWSZ, Leszno, s. 85–95.

- Zajadacz A.** (2005) *Turystyka alternatywna – zarys genezy i idei*, Problemy Turystyki, z. 3 i 4, Instytut Turystyki PAN, Warszawa, s. 3–15.
- Zajadacz A.** (2006) *Ranking of small and medium towns with respect to their suitability and attractiveness in terms of tourism* [w:] География туризма актуальные вопросы теории и практики. Кафедра туризма КазНУим, Аль Фараби, Алматы, s. 64–69.
- Zajadacz A.** (2006) *Walory kulturowe i ich znaczenie w czasie wolnym osób z uszkodzonym słuchem* [w:] *Materiały międzynarodowej konferencji naukowo-metodycznej: Kultura i rekreacja ruchowa w integracji osób niepełnosprawnych*, PFRON, Fundacja „Edukacja i Przyszłość”, Biała Podlaska, s. 13–14.
- Zajadacz A.** (2007) *Propozycja przekazu informacji o i na szlakach turystycznych osobom niesłyszącym przy zastosowaniu technik wizualnych* [w:] P. Kuleczka, red., *Szlaki turystyczne a przestrzeń turystyczna*, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa, s. 48–56.
- Zajadacz A.** (2007) *Przestrzenne aspekty czasu wolnego osób z uszkodzonym słuchem* [w:] W. Kurek, R. Faracik, red., *Studia nad turystyką. Prace geograficzne i regionalne. Geograficzne, społeczne i ekonomiczne aspekty turystyki*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, s. 295–305.
- Zajadacz A., Śniadek J.** (2008) *Popyt i podaż na lokalnym rynku pracy, na przykładzie powiatu leszczyńskiego* [w:] *Kadry w gospodarce turystycznej*, Zeszyty Naukowe nr 496, Ekonomiczne Problemy Usług nr 19, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin, s. 225–238.
- Źródelną I. (Potocka), Wieczorek S.** (1999) *Sprawozdanie ze specjalistycznych ćwiczeń terenowych w gminach turystycznych w latach 1996–1999 na studiach z „geografii turystyki i hotelarstwa” UE*, Turyzm, t. 9, z. 2, Łódź, s. 127–135.

Abstract

Research on tourism and leisure conducted at the Faculty of Geographical and Geological Sciences of the Adam Mickiewicz University in Poznań

The article presents a historical outline of research on tourism and leisure conducted since the mid-1960s at the Faculty of Geographical and Geological Sciences of the Adam Mickiewicz University in Poznań. It discusses the scientific achievements of academics specialising in the field of geography of tourism, including the subject matter of doctoral dissertations. Furthermore, it outlines current research problems. The appendix includes a list of some selected publications by the Faculty researchers dealing with geographical aspects of tourism and leisure.

Keywords: tourism, leisure, research in tourism and leisure, geography of tourism